

СЕКЦІЯ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378+37.09.+37:313

DOI 10.32999/ksu2413-1865/2019-86-37

СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Авраменко К.Б., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри початкової освіти
Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського

Стаття присвячена проблемі професійної підготовки вчителів початкової школи. На основі аналізу наукових джерел автор розробив її структуру, яка, з одного боку, виступає як системоутворюючий компонент професійної підготовки педагогів, а з іншого – як складна самостійна й динамічна система.

У структурі професійної підготовки вчителів початкової школи автором визначено такі складові частини: загальноосвітня, психолого-педагогічна, спеціальна (методична), практична.

Автором обґрунтовано необхідність оновлення професійної підготовки майбутніх учителів в умовах реалізації Концепції Нової української школи на засадах компетентнісного підходу.

Ключові слова: професійна підготовка, структура професійної підготовки, учителі початкової школи, заклади вищої освіти, реформування вищої освіти, Нова українська школа.

Статья посвящена проблеме профессиональной подготовки учителей начальной школы. На основе анализа научных источников автор разработал ее структуру, которая, с одной стороны, выступает как системообразующий компонент профессиональной подготовки педагогов, а с другой – как сложный самостоятельный и динамичный компонент.

В структуре профессиональной подготовки учителей начальной школы автором выделены такие составляющие: общеобразовательная, психолого-педагогическая, специальная (методическая), практическая.

Автор обосновал необходимость обновления профессиональной подготовки будущих учителей в условиях реализации Концепции Новой украинской школы на основе компетентностного подхода.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, структура профессиональной подготовки, учителя начальной школы, учреждения высшего образования, реформирование высшего образования, Новая украинская школа.

Avramenko K.B. THE STRUCTURE OF THE TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF ELEMENTARY SCHOOL IN THE CONDITIONS OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

The article is devoted to the problem of vocational training of elementary school teachers. Based on the analysis of scientific sources, the author developed its structure, which serves as a system-forming component of teacher training – on the one hand and as a complex independent and dynamic system – on the other hand.

The structure of vocational training of primary school teachers identified the following components: general, psychological and pedagogical, special (including methodical), practical.

The author has proved that each component of the overall structure of vocational training of primary school teachers is interrelated with the corresponding block of disciplines of the curriculum of a specialty. Consequently, the content and structure of the training of future primary school teachers are reflected in the normative documents regulating the educational process of modern higher education institutions.

The author substantiates the necessity of updating the professional training of future teachers in the context of the implementation of the Concept of the New Ukrainian School on the basis of a competent approach.

It was outlined the need to determine the relationship between the structure of vocational training and the components of professional competence of future primary school teachers; the development of the content, structure and functions of the components, the peculiarities of the formation of professional competence for future teachers of the specialty 013 “Primary education” in domestic institutions of higher education.

Key words: vocational training, structure of vocational training, elementary school teachers, institutions of higher education, higher education reform, New Ukrainian School.

Постановка проблеми. Глобальні зміни, що відбулися в Україні протягом останніх років, є реальним підґрунтям для подальшого демократичного поступу держави. Важливу роль у цих процесах відіграють

зклади вищої освіти взагалі й педагогічного спрямування зокрема. Серед нагальних завдань – модернізація професійної підготовки педагогів, її вдосконалення відповідно до вимог роботодавців, оновлення навчаль-

них планів і освітньо-професійних програм підготовки, запровадження дуальної освіти, що спрямовано на підвищення якості вищої освіти й забезпечення вітчизняних освітніх закладів фахівцями нового покоління.

Модернізація педагогічної освіти в Україні відображена в таких документах державного рівня, як-от «Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти в Україні та її інтеграція в європейський освітній простір» (2004 р.), «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр.» (2013 р.), Закони України «Про професійний розвиток працівників» (2012 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.) та ін.

Крім того, повернення до 12-річного терміну навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, обговорення та запровадження Концепції «Нова українська школа» вимагає оновлення традиційних підходів до підготовки педагогів спеціальності «Початкова освіта» у вітчизняних закладах вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання філософії, історичний аналіз і нові парадигми освіти, розроблення психологічних аспектів підготовки вчителя, ідеї впровадження педагогічної майстерності та творчості у професійну діяльність висвітлені в роботах А. Алексюка, В. Андрущенко, І. Бега, С. Гончаренка, А. Глузмана, В. Гриньової, П. Гусака, Н. Дем'яненко, М. Євтуха, І. Зязюна, В. Лугового, Н. Кічук, Н. Кузьміної, В. Лозової, Н. Ничкало, В. Семиченко, С. Сисоєвої, В. Сластьоніна, В. Майборода, І. Смолюка, І. Прокопенка, О. Сухомлинської й ін.

Вважаємо за необхідне виокремлення ґрунтовних праць, у яких визначені технологічні аспекти освітнього процесу початкової ланки освіти: взаємозв'язок навчання й розвитку в системі початкової школи, психолого-педагогічні основи розвиваючого навчання та творчо-інноваційної спрямованості підготовки вчителів цього профілю. Серед авторів – Ш. Амонашвілі, Т. Байбара, Н. Бібік, О. Біда, М. Богданович, В. Бондар, М. Вашуленко, Я. Гаєвець, Н. Глузман, Л. Занков, О. Митник, О. Онопрієнко, І. Осадченко, І. Пальшкова, О. Савченко, С. Скворцова, Л. Хомич, І. Шапошнікова й ін.

Постановка мети. Метою публікації є визначення й розроблення структури професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у вітчизняних закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільш ефективним вважаємо використання системного підходу, відповідно до якого розробляються загальнометодологічні закони утворення й функціонування, розвитку систем як цілісних педагогічних

об'єктів, а також виявлення зв'язків і відношень між спорідненими системами-підсистемами та їх компонентами [3, с. 305]. Крім того, його використання дозволяє визначити окремі елементи загальної системи, властивості й функції яких визначаються їх місцем у межах цілого [13, с. 247]. Такий метод, на думку Н. Кузьміної, передбачає розгляд явищ об'єктивної дійсності з позиції закономірного, системного цілого та взаємодії його частин [5, с. 10].

Педагогічна освіта як складова частина професійної освіти в «Педагогічному словнику» С. Гончаренка визначається як «система підготовки педагогічних кадрів для загальноосвітніх шкіл та інших освітніх закладів у педагогічних університетах і інститутах, педагогічних училищах, університетах; у широкому розумінні – підготовка педагогічних і науково-педагогічних кадрів для освітніх закладів усіх типів», а також як «сукупність знань, навичок і вмінь, здобутих у результаті цієї підготовки, оволодіння якими дає змогу працювати спеціалістами певної кваліфікації» [3, с. 252, 274–275]. Подане тлумачення дозволяє нам визначити тривимірність вживання терміна «освіта»: як процес, як результат, як сукупність освітніх установ.

Розрізнення загальної та спеціальної освіти [3, с. 241–242] ми вважаємо підґрунтям виокремлення системи професійної підготовки вчительських кадрів для початкової школи як самостійної (специфічної) складової частини загальної системи підготовки педагогів, яка тут виступає системою більш високого порядку.

На основі узагальнення підходів до поняття «зміст освіти» у наукових роботах українських учених (С. Гончаренка [3, с. 137], І. Зязюна [4, с. 14], О. Савченко [11, с. 160]) нами було зроблено висновок, що його визначено відповідно до мети та завдань формування особистості в тих чи інших конкретних історичних умовах.

Отже, соціальне замовлення держави на вчительські кадри нерозривно пов'язане з метою та змістом підготовки фахівців у педагогічних закладах певного рівня акредитації.

Оскільки під «підготовкою» розуміють «запас знань, досвіду, здобутих у процесі навчання, практичної діяльності» [8, с. 359; 13, с. 317], то метою вищого закладу освіти є професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів як цілісний процес засвоєння та закріплення загальнопедагогічних і спеціальних знань, умінь, навичок, компетенцій; ознайомлення й узагальнення власного й передового педагогічного досвіду. Результатом цього процесу можна

вважати вироблення в педагогічних працівників готовності до професійної діяльності.

Під дефініцією «готовність до педагогічної діяльності» українські та зарубіжні вчені й дослідники розуміють можливість швидко адаптуватися та впевнено почувати себе в умовах школи (зокрема початкової), успішно розв'язувати завдання освітнього процесу, визначати оптимальні способи педагогічного впливу, аналізувати результати своєї діяльності [6].

У дослідженні В. Прокопчук запропоновано таку структуру освіти вчителя-предметника [10, с. 34].

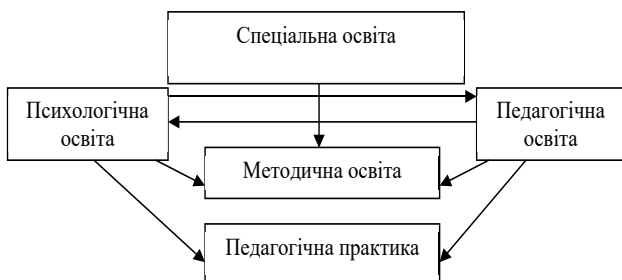

Рис. 1. Структура освіти вчителя-предметника

Ця структура, на наш погляд, правильна, однак бракує одного з компонентів професійної підготовки вчителя – загальноосвітнього. Вважаємо за необхідне зазначити також, що педагогічну практику проходять студенти з різних дисциплін навчального плану, включаючи психологію, педагогіку та спеціальні (фахові) і методичні дисципліни. Тому ми переконані, що зв'язки у структурній схемі мають бути представлені як двосторонні.

Для підтвердження нашої думки звернімося до дисертаційного дослідження Л. Хомич, у якому система сучасної багаторівневої підготовки вчителя початкових класів представлена в такому вигляді (рис. 2):

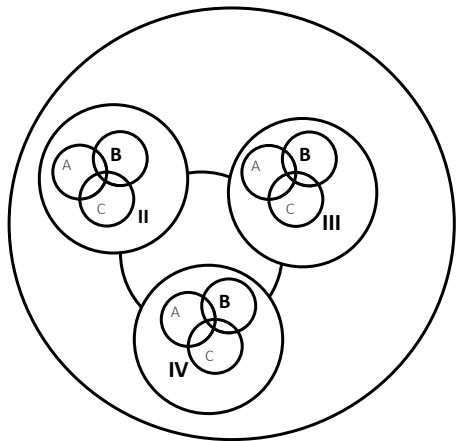

Рис. 2. Система багаторівневої підготовки вчителя початкових класів

При цьому в представленому дослідженні серед умовних позначень є такі: II, III, IV – освітньо-кваліфікаційні рівні (молодший спеціаліст, спеціаліст, магістр); А, В, С – напрями загальнопрофесійної підготовки: світоглядно-культурологічний, психолого-педагогічний, фахово-методичний [14, с. 207].

Варто зазначити, що для визначення структурних елементів професійної підготовки вчительських кадрів (для початкової школи також) важливу роль відіграла монографія В. Сластьоніна «Формування особистості вчителя радянської школи в процесі професійної підготовки». У структурі педагогічної діяльності автор визначив педагогічну дію та педагогічні вміння, функціональні відносини та властивості яких у сукупності утворюють особистість учителя. Складна динамічна структура останньої адекватно віддзеркалює структуру педагогічної діяльності. Цей підхід було покладено в основу професіограми, яка, на думку автора, містить такі аспекти.

I. Властивості та характеристики особистості вчителя (пізніше були детально розроблені І. Чернокозовим у формі узагальненої моделі поведінки, яка відповідає соціальним і моральним ідеалам).

II. Вимоги до психолого-педагогічної підготовки вчителя (перелік професійно значущих і загальнопедагогічних знань і вмінь) для всіх спеціальностей.

III. Об'єм і складові частини спеціальної підготовки (за відповідним напрямом).

IV. Зміст методичної підготовки зі спеціальності [12, с. 28–33].

Важливим завданням щодо підготовки студентів до майбутньої педагогічної діяльності, на думку С. Архангельського, є поєднання передового досвіду, методики викладання з глибокими знаннями та розумінням психології й педагогіки навчання, умінням застосовувати їх в освітньому процесі. Тісний зв'язок теоретичної та методичної підготовки студентів він вважав необхідною основою педагогічної майстерності [2, с. 60].

Підготовка педагогічних кадрів, на думку А. Піскунова, повинна здійснюватися в трьох основних напрямках: суспільно-політичному, науковому (спеціальному), психолого-педагогічному. Останній поділяється на три відносно самостійних, але взаємопов'язаних компоненти (психологічний, загальнопедагогічний і методичний) [9, с. 42].

Отже, аналіз досліджень і використання системного підходу дозволяють нам розглядати систему професійної підготовки вчителя будь-якої спеціальності (зокрема й

Рис. 3. Структура професійної підготовки вчителя початкових класів

для початкової школи) із декількох відносно самостійних підсистем, властивості, взаємозв'язки та взаємовпливи яких визначаються їх місцем у загальних межах системи більш високого порядку.

Не порушуючи логіку попереднього викладу, підсумовуючи вищесказане та враховуючи варіативний характер педагогічної практики, яка «пронизує» всі компоненти професійної підготовки вчителя початкових класів до майбутньої діяльності, можемо представити її структуру так [1, с. 23]:

Важливо зауважити, що кожний компонент загальної структури професійної підготовки вчителів початкових класів взаємопов'язаний із відповідним блоком дисциплін навчального плану спеціальності. Отже, зміст і структура професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи відображені в нормативних документах, що регламентують освітній процес сучасних закладів вищої освіти: в освітньо-кваліфікаційних характеристиках (ОКХ) і освітньо-професійних програмах (ОПП) за відповідним рівнем підготовки, у навчальних планах (нормативна та варіативна складові частини) і програмах з усіх дисциплін навчального плану спеціальності.

Крім того, використання системного підходу дає нам підстави розглядати професійну підготовку вчителів початкової школи як окрему систему, що складається з декількох відносно самостійних підсистем, властивості, взаємозв'язки та взаємовпливи яких визначаються їх місцем у загальних межах системи більш високого порядку.

Важливо зазначити, що в Україні на початку XXI століття з'являється ціла низка вітчизняних досліджень, присвячених компетентнісному підходу в освіті. Здійсне-

ний нами аналіз досліджень (Г. Беленька, Н. Кузьміна, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, Г. Селевко, В. Сластьонін, Л. Хоружа й ін.) і оновлених Державних стандартів початкової освіти переконує нас у необхідності використання компетентнісного підходу в професійній підготовці педагогів.

Таким чином, переосмислення мети та змісту професійної підготовки майбутніх учителів відповідно до нового Державного стандарту, запровадження Концепції Нової української школи з позицій компетентнісного підходу актуалізує новий аспект фахової підготовки педагогів.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи, ми можемо зробити такі висновки.

1. На основі системного й концептуально-порівняльного аналізу наукової літератури визначено, що підготовка вчительських кадрів узагалі й учителів початкових класів зокрема здійснюється в процесі професійно-педагогічної освіти, яка виступає системою більш високого порядку.

2. У розробленій структурі професійної підготовки вчителів початкових класів ми визначаємо такі складові частини: загальноосвітню, психолого-педагогічну, спеціальну (методичну), практичну.

3. Переосмислення мети та змісту професійної підготовки майбутніх учителів відповідно до нового Державного стандарту, реалізації Концепції Нової української школи та компетентнісного підходу актуалізує новий аспект фахової підготовки педагогів.

Подальші дослідження ми спрямуємо на визначення співвідношення між структурою професійної підготовки та складовими частинами професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи; на

розроблення змісту, структури й функцій складових частин професійної компетентності, особливостей її формування в майбутніх учителів спеціальності 013 «Початкова освіта» у вітчизняних закладах вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Авраменко К. Методична підготовка вчителів початкових класів у педагогічних навчальних закладах України (1956–1996 рр.): дис. ... пед. наук. 13.00.04. Київ, 2002. 296 с.
2. Архангельский С. Роль и функции дидактической подготовки студентов. *Формирование социальной личности учителя: межвуз. сб. научн. тр.* Москва, 1984. С. 60–79.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
4. Зязюн І. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи* : монографія / За ред. І. Зязюна. Київ, 2000. С. 11–57.
5. Кузьмина Н. Методы системного педагогического исследования: учебное пособие. Ленинград, 1980. 172 с.
6. Линенко А. Теорія і практика формування готовності студентів педагогічних вузів до професійної діяльності: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01; 13.00.04. Київ, 1996. 44 с.
7. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. МОН 27.10.2016 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 18.12.2016).
8. Новий тлумачний словник української мови: У 4-х т. Т. 3. Київ : Аконт, 1999. 928 с.
9. Пискунов А. Профессионально-педагогическая подготовка будущего учителя. *Советская педагогика*. 1985. № 12. С. 42–47.
10. Прокопчук В. Методична освіта студентів педінститутів України у 1945–1991 рр. (на прикладі суспільних дисциплін): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Луцьк, 1993. 136 с.
11. Савченко О. Дидактика початкової школи : підручник для студентів педагогічних факультетів. Київ : Абрис, 1997. 416 с.
12. Слостенин В. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки. Москва : Просвещение, 1976. 160 с.
13. Философский словарь. Москва, 1986. 388 с.
14. Хомич Л. Система психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Київ, 1999. 408 с.